

BRÎNZAN-ANTAL CRISTINA

A SZABÉDI HÁZ HAGYATÉKAIRÓL

Esettanulmány Bodor Pálról

■ Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület¹, rövidítve EMKE 1885. március 6-i szervezését előkészítő bizottság meghívója április 12-re tűzte ki a megalakulást, melyben a következő gondolatok fogalmazódtak meg: „Hadd emelkedjék ki e napon a magyar társadalom nagyja és kicsinyje [...]. Alkossa meg a magyar közművelődési egyesületet; azzal mint egy új »Talpra magyar!« kiáltással rázza fel a még indolens nemzeti elemeket s hatalmasan állja útját az erdélyrészi magyar birtok, magyar nyelv és nemzeti ősnemes vonások tovább pusztulásának és pusztításának.”² Az egyesület célja az erdélyi magyar közművelődés támogatása, előmozdítása volt a korabeli szemléleteknek megfelelően.

35 éves működését követően, az impériumváltás következtében, 1920-ban az új hatalmi berendezkedés megfosztotta közadakozásból gyűlt jelentős vagyonától, amelyet az 1989-es rendszerváltás utáni újjáalakulását követően már nem tudott eredeti formájában visszaigényelni. A két világháború közötti időszakban a szervezet jogilag ugyan létezett, de tevékenysége az eredeti elgondoláshoz képest szűkebb hatáskörre korlátozódott. 1947-re az EMKE-t megszüntették, vagyonát, leltárát ezt követően államosították. A rendszerváltás után az RMDSZ kezdeményezésére a közművelődési egyleteket (1991-re közel 80 közművelődési és kulturális egyesület működött), beleértve az EMKE-t, újjászervezték. 1991. április 20-án, a Brassóban

Bodor Pál sokrétű tevékenységének dokumentumai s azok katalógizálása és számítógépes feldolgozása, valamint hozzáférhetővé tétele mind a romániai magyar intézmény- és irodalomtörténetnek, mind a romániai politikatörténetnek ismerete szempontjából rendkívül fontos feladat.

megtartott közgyűlésen alakult újjá, elnöke Dávid Gyula³ volt. Dávid Gyulát 1998-tól Kötő József követte az elnöki tisztségben.

A rendszerváltás után az új helyzethez igazodva, de ugyanakkor a történeti hagyományokból táplálkozva egy kurrens alapszabályzat megalkotása fontosnak bizonyult. Ebből a célokat a következő passzus tükrözi. Az Alapszabálytervezet 1. §-a kimondta: „...a romániai magyarság körében, városon és falun, vagy nagyobb tájegységekben alakult közművelődési egyesületek, társaságok, csoportok és együttesek... szövetségeként és saját szervezeteink útján célul tűzzük ki azt, hogy a közművelődés minden területén megszervezzük és előmozdítjuk a magyar anyanyelvű lakosság európai mérce szerinti anyanyelvű műveltségének terjedését, megfelelő kereteket teremtünk ahhoz, hogy értékeink eljussanak a lakosság minden rétegéhez, biztosítva a közösségi és egyéni művelődési értékek érvényesülését az egyetemes kultúra keretében.”⁴

Ezekhez a célokhöz kapcsolódóan alakult az EMKE hagyatékok gondozásával kapcsolatos tevékenysége is. Első hagyatéki törzsanyagát 1996-ban adományozás által kapta, tulajdonába került Szabédi László hátrahagyott kéziratos anyaga, valamint a Lázár utcai családi háza, ahol ma az egyesület is működik. Az adományozás körülményeit Kántor Lajos közvetítette. A kolozsvári Lázár utcai családi ház egyik szobáját Székely Rozália, a költő testvére még 1992-ben emlékszobává alakította. A hagyatékok birtokában Dávid Gyula akkori elnök egy irodalmi levéltár kialakítását tervezte, új feladatokat tűzve ki maga elé, mely lehetővé tette az 1918 utáni erdélyi/romániai magyar irodalom és irodalomtörténet kutatását.⁵

Az emlékház gyűjteménye folyamatosan gyarapodott az azóta eltelt évtizedekben, a gyarapodás konkrétumairól Bartha Katalin Ágnes, aki 2003–2020 között a gyűjtemény vezetőjeként dolgozott, több írásában is beszámolt, egy 2018-as írásban a következőképpen összegezve az eredményeket: „Az írói hagyatékok összegyűjtése – a jogutódok bizalmatlansága és anyagi érdekeltsége miatt – nem az elképzelt formában haladt, mégis eredményeket ért el.”⁶ Mára több, a huszadik századi erdélyi irodalom- és művelődéstörténet legfontosabb korszakait lefedő archívumi anyag vált az emlékházban elérhetővé, ezek mindenikét itt nem sorolom fel, jelen írásban az utóbbi évek gyűjteménygyarapodásaira összpontosítok.

2005–2007 között az egykori háromszobás hóstáti házat jelentős magyarországi pályázati támogatásból és saját forrásokból felújították. Mivel az Emlékház ennek következtében egy emelettel bővült, az egyes termekben a következő írói könyvtárakat helyezték el: a földszinten Engel Károly és Kacsó Sándor könyvtára; a Balogh Edgár-könyvtár, illetve a Szabédi-emlékszoba található. Az emeleten az EMKE-iroda irattára, könyvtára; a Nagy István-könyvtár, a Méliusz József-könyvtár, valamint Kézirat-, hang-, és képanyag-gyűjtemények.

A legutóbbi időszakban, Széman Péter 2013-as elnökségének kezdete óta az alábbi hagyatékok érkeztek be az EMKE székhelyére: 2014. februárban Senkálzsky Endre magyar színész, rendező, pedagógus, színházigazgató, érdekes művész hagyatéka került be a Szabédi Házba. Egy évvel később a Dacia Kiadó 84 db. kiadványát adta át az EMKE számára. Leitner Emil hagyatéka 2017–2018 között bővült, illetve a hagyatékok további része 2020-ban érkezett be. 2017-ben érkezett be Nagy Kálmán nyelvész, műfordító levelezése, valamint Lévai Lajos író, helytörténész, tanár kéziratos hagyatéka. Dávid Gyula közvetítésével az örökösöktől ugyancsak a Szabédi Emlékház irattárába került Olosz Lajos

hagyatékának egy része, amely tartalmazza levelezését Reményik Sándorral. Ez a hagyaték azért kiemelkedő, mivel Olosz Lajos 1940–44 között Dél-Erdélyben élt, így hagyatéka által képet kaphatunk az ottani magyar kulturális-társadalmi életéről. A költő hagyatékát unokája, Kis Olosz Klára őrizte Csíkszeredában 2019-ben jelezte, hogy átadásra előkészítette és átadná a Szabédi Háznak.⁷ Egy évvel később Palocsay Zsigmond költő hagyatékát adták át a Szabédi Háznak a szerző örökösei. Ebben az évben került a Szabédi Házhoz György Dénes hagyaték-töredéke (1 dosszié), valamint Kékedy-Nagy László egyetemi tanár színházi műsorfüzetei. Szintén színházi műsorfüzet hagyatékot adott át H. Szabó Gyula a Szabédi Emlékháznak. A Szabédi Ház tulajdonában van Virág Péter és dr. Bartók Katalin adománya, amely édesapjának, dr. Molnár Károlynak újságkivonatait, feljegyzéseit tartalmazza, illetve Török Enyingi Sándor erdélyi magyar újságíró, költő, novellista hagyatéka.

Mindemellett az EMKE tulajdonában és gondozásában van a pusztakamarási Sütő András szülői otthona, amely emlékházként működik, illetve a kis múzeumnak is beillő Györkös Mányi Albert emlékház.⁸

2016 októbere folyamán az EMKE–Szabédi Emlékház Kézirattára rendkívül értékes hagyatékhoz jutott Bodor Pálné Zehán Júlia jóvoltából. Bodor Pál magyar szerkesztő, költő, közíró, műfordító írói álnevein Diurnus, Tóth Balázs, Zaláni János, Bóra Gábor, Budapesten született 1930. július 28-án. Temesváron nevelkedett, és a temesvári piarista líceumban érettségizett. Életpályája a romániai magyar kultúra számos kiemelkedő intézményéhez kapcsolódik: 1948-tól a *Romániai Magyar Szó* bukaresti szerkesztőségének tagja, majd 1951-ig a kolozsvári *Igazság* munkatársa volt. 1951–1967 között az *Utunk* folyóirat szerkesztője, majd 1967-től a romániai Irodalmi Kiadó magyar főszerkesztője. A Kriterion Kiadó alapításánál a magyar szerkesztőség alapító főszerkesztője lett. 1970-ben megszervezi a Román Televízió magyar és német adását és ezek főszerkesztője lesz. 1979-ben lemond a Román Televízió főszerkesztői állásáról, ezt követően 1982-ig a bukaresti *Előre* munkatársa, 1983-ban pedig Budapestre költözik, és a *Magyar Nemzet*, majd a *Népszabadság* nagy figyelemmel követett publicistája lesz – főként Diurnus álneven jegyzett írásai révén, de ekkor már sokszorosan díjazott prózaíró és költő is, számos önálló kötet szerzője. A rendszerváltást követően a MÚOSZ elnökeként, majd az Európai Újságírók Szövetsége magyar tagozatának elnökeként is tevékenykedik. Bodor Pál életének 87. évében, 2017. március 12-én, hosszan tartó betegség után hunyt el.⁹ Kéziratok és a Szabédi Házban elhelyezett részleges könyvtári hagyatéka tehát az erdélyi magyar irodalom és politika egyik meghatározó személyiségének különböző iratokból, levelekből, más közösségi és személyi vonatkozású dokumentumaiból áll.

A megőrzés, feldolgozás, rendszerezés és kutathatóság céljából átvett mintegy 4 köbméternyi anyag tételes számítógépes feldolgozását Bartha Katalin Ágnes kezdte el, majd munkáját 2020-tól Széman Emese Rózsa, 2021 februártól Brinzan-Antal Cristina vette át. A hagyaték teljes feldolgozását követően előreláthatóan Bodor Pál pályájának minden fontos szakasza dokumentálhatóvá és kutathatóvá válik.

A vegyes tartalmú dobozolt hagyaték egy részének, közel 4000 dokumentumnak feldolgozását a Bartha Katalin Ágnes által alkalmazott szempontrendszer szerint vezettük be számítógépbe, mely a következő tételsorokat tartalmazza: tétel, dobozsám, sorszám, tematika, irat szerzője, irat kelte, irat tartalma/címe/címzettje, műfaj, terjedelem, megjegyzés/kézírás, vagy gépelt szöveg.

A tételek meghatározása után a kutatás feldolgozási fázisa következik, mely Bodor Pál életének és munkásságának szegmentálása és szakaszokra bontása mentén tagozódik tematikusan és diakronikusan. Az első lépésben tervezett tematikarovatok: Diákévek, Családi iratok, *Romániai Magyar Szó* (1948), a kolozsvári *Igazság*, *Utunk*, romániai Irodalmi Kiadó, Kriterion Könyvkiadó, Román Televízió magyar adása, *Előre*, magyarországi áttelepülés, *Magyar Nemzet*, *Nép-szabadság*, rendszerváltás, nyugdíjas évek, MÚOSZ, Irodalmi munkásság, Személyes, Közéleti, Levelezés, főbb kategóriákba soroljuk, de ezeken kívül egyéb, az életpályát jobban követő kategóriákat is bevezetünk.

A hagyatéék kutathatóságát megkönnyíti, hogy Bodor Pál az elküldött levelei másodpéldányainak a nagy részét megtartotta, így a beérkező és elküldött leveleket társítani lehet. A levelezés mellett a szerkesztő és más szerzők szakmai kéziratait, verseit is olvashatjuk. A már feldolgozott anyagok között találtunk olyan kéziratokat is, amelyeket még nem ismer a nyilvánosság. Találtunk el nem küldött leveleket, illetve olyan levélananyagokat, amelyek a küldés idején személyesek, illetve bizalmas vagy titkos üzenetek voltak.

Mivel sok a beazonosítatlan dokumentum, az újonnan elindított hagyatéék-feldolgozás során fontosnak tartottuk külön listát vezetni a levelezőtársakról – ezenkívül az évekre történő lebontás segít abban, hogy a be nem azonosított levelek helyét megtaláljuk. A beazonosításnál segítségként szolgál az, hogy a dokumentumokban a szerző által említett neveket, helyeket és fontosabb kulcsszavakat a jegyzék mellé helyezzük.

A kutatás jelenlegi állása szerint megállapítható, hogy Bodor Pál levelezőtársainak jelentős része ismert, közéleti személy, köztük szerepel többek között: Domokos Géza, Domokos János (Európa Könyvkiadó), Sipos Tamás (Rakéta Újság főszerkesztő), Engel Károly, Sütő András, Dávid Gyula, Egved Péter, Magyarai Lajos, viszont sok olyan írással találkoztunk (Jocó, Hajni, Pali, Sergiu), amelyek szerzőjének kilétét a majdani kutatások nyomán tudhatjuk meg.

Mindemellett a családi levelek személyes hangvételűek. Olvashatunk a feleségének udvarlás idején küldött szerelemi vallomásokat is. Bodor Pál a családjának gyakran beszámolt arról, hogy hol tartózkodott, mivel foglalkozott, figyelte családjá életének történéseit, sőt, ha szükséges volt, fiát is megdorgálta: „Édes Fiam! Egyre jobban erősödik bennem az aggály, hogy Benned a szükségesnél valamivel több a hajlam a szélhámosságra, és a szükségesnél valamivel kevesebb az erő az önfegyelmzésre. [...] Az az érzésem, hogy többet jársz ki a városba, amint amennyi az iskolai előmeneteled szempontjából most megengedhető. [...] Ha a következő négy hétben az eredményeid nem javulnak szemmel láthatóan, akkor a zsebpénzed januártól 5 lejre csökken. Ha az első évnegyedi bizonyítványodban nincs nyolcason aluli jegy, akkor januártól a zsebpénzed 15 lejre nő.”¹⁰

A hagyatéékban karikatúrákat, rajzfirkákat, sőt az egyik borítékban hajtincset is találtunk. Mindemellett rengeteg olvasói levelet kapott, illetve segítette olvasóit, ha személyes problémával keresték meg. Volt olvasója, aki mezenésítette verseit. Bodor Pál leveleit és írásait nagyrészt gépelte, több olyan levelet is találtunk, amelyben arra hivatkozik, hogy azért gépírásos a szöveg, mivel a kézírása sokak számára kiolvashatatlan.

A további kutatásokat megkönnyíti, hogy a Szabédi Házban levő hagyatéékek egy része Bodor Pál levelei által összeköthető (Domokos Géza és Bodor Pál levelezése, Engel Károly és Bodor Pál levelezése...stb.). A kutatás jelenlegi, kezdeti szakaszában, a hagyatéék feldolgozásánál megállapíthatjuk, hogy Bodor Pált és

levelező társait foglalkoztatták a szakmai kérdések mellett a közéleti, aktuálpolitikai kérdések, beleértve a magyarság sorsával kapcsolatos kérdéseket.

Különböző tanulmányokat és egyéb kéziratokat is olvashatunk, illetve beszámolót a háborús meghurcolásokról. A hagyatékból vélhetően előkerülnek olyan reflexiók is, amelyek az 1956-os magyar forradalmat megelőző „lassú olvadás”, valamint az 1956. szeptember 29–30-i kolozsvári írógyűlésen elhangzottakkal kapcsolatosak, hiszen Benkő Levente korábbi kutatásai ezt valószínűsítik: „A mai gyűlés eszembe juttatott egy 12 évvel ezelőtti gyűlést. 1944. szeptember, a KISZ gyűlésről van szó, ehhez hasonlít ez a mai gyűlés. Akkor, az első legális gyűlésünkön éreztük meg, mennyire ránk tartozik országunk minden kérdése. Most ugyanez hozódott fel, sok részletkérdést hoztunk fel, mint egy kis nemzetgyűlésen. Felhoztuk mindazokat a kérdéseket, amelyek a nép legkülönbözőbb rétegeit foglalkoztatják.”¹¹

További anyagokat olvashatunk a Kriterion Könyvkiadó alapításáról, Bodor Pál szakmai előmeneteléről, a szerkesztői munkásságáról és a nehézségekről, az egészségügyi állapotáról. Mindemellett betekintést nyerhetünk a fontosabb történelmi eseményekbe, amelyek hatással voltak életére.

Bodor Pál sokrétű tevékenységének dokumentumai s azok katalogizálása és számítógépes feldolgozása, valamint hozzáférhetővé tétele mind a romániai magyar intézmény- és irodalomtörténetnek, mind a romániai politikatörténetnek ismerete szempontjából rendkívül fontos feladat. A hagyatéknak 10 iratfolyóméter terjedelmű, hasonló a Domokos Géza-hagyatéknak iratmennyiségéhez (13 folyóméter).

Ami a kutatók számára még érdekes lehet, az, hogy a Szabédi Házban található Bodor Pál digitális könyvleltára is, amely több mint 350 könyv adatait tartalmazza. Hozzávetőlegesen több mint 10 000 dokumentum található a hagyatékban, amely az EMKE dobozrendszerében kb. 75 doboznyi helyet foglalna el. A tételes feldolgozás mellett fontosnak tartottuk a kutathatóság, visszakereshetőség szempontjából az azonos típusú dokumentumok együtt történő archiválását, rendezését is. Ezért a különböző dobozokban szétszórt levelek nagyobb részét eleve külön csoportosítjuk, a levelezők viszonylatában különválasztjuk, s ezen belül is ábécérendben és kronológiai sorrendben, a fentiekben megadott szempontrendszer szerint rendezzük.

■ JEGYZETEK

1. *Mi az EMKE?* In: *Az Ellenzék naplója. Erdély Kincses Kalendáriuma*. 1921. Kiadja az Ellenzék Részvénytársaság. Lepage Lajos nyomdája. 1921. idézi: https://www.emke.ro/mi-az-emke/letoltés_ideje: 2021.09.14.
2. Pákéi Sándor József: *Az EMKE megalapítása és negyedszázados működése 1885–1910*. EMKE, Kvár, 1910. 86.
3. EMKE Alapító Okirat 1991.
4. Dávid Gyula: *Az EMKE-ről, múlt és jelen időben*. In: Gergely Balázs – H. Szabó Gyula (főszerk.): *Kincses Kolozsvár Kalendáriuma 2020–2021*. Kincses Kolozsvár Egyesület, Kvár, 2020. 355.
5. Bartha Katalin Ágnes: *Írói, alkotói magángyűjtemények a kolozsvári Szabédi Emlékházban. Művelődés* 2014/7. 20–23.
6. Bartha Katalin Ágnes: *Alkotói magángyűjtemények egy kolozsvári archívumban*. MúzeumCafé 2018/3. <http://muzeumcafe.hu/hu/alkotoi-magangyujtemenyek-egy-kolozsvari-archivumban/> letöltés ideje: 2021. 09. 16.
7. *Az EMKE 2019–2020-as tevékenységi beszámolója*.
8. Dávid Gyula: *Az EMKE-ről...* i. m. 346–359.
9. Bodor Pál. In: Fodor János – Novák Csaba Zoltán: *100 év. Száz kiemelkedő romániai magyar személyiség*. Iskola Alapítvány Kiadó, Kvár, 2019. 229–230.
10. Bodor Pál-hagyaték. Bodor Pál levele fiához, 1974. november 20.
11. Bodor Pál. In: Benkő Levente (s.a.r., bev. tan., jegyz.): *Az őszinteség két napja. 1956. Erdélyi magyar értelmiségiek 1956 őszén*. Polis Kiadó, Kvár, 2007. 29–30.